شناسایی و معرفی ماهیان زینتی دریاچه شهدای خلیج فارس (چیتگر)، تهران

محمود رامین*[۱]، مسطوره دوستدار[۱]

۱- موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور، سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی

*mrifro@yahoo.com

تاریخ دریافت: بهمن ۱۳۹٤ تاریخ پذیرش: اردیبهشت ۱۳۹۵

چکیده

دریاچه مصنوعی چیتگر با وسعت ۱۳۰ هکتار در غرب تهران قرار دارد. این مطالعه برای اولین بار طی سال‌های ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳و در چهار نوبت از ماهیان دریاچه نمونه‌برداری صورت گرفت. نمونه‌برداری‌ها به وسیله تور گوشگیر، تور پره و تور سالیک انجام شد. نمونه‌ها پس از صید به آزمایشگاه منتقل شده و تعدادی از فاکتورهای مورفومتریک و مریستیک مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج حاصل نشان دادکه در این دریاچه تعداد ۱۸ گونه ماهی وجود دارد. تعداد ۱۱ گونه متعلق به خانوادهCyprinidae و تعداد ۷ گونه دیگر هر کدام با یک گونه متعلق به خانواده‌های,Cichlidae, Pangasiidae, Serrasalmidae ,Scaridae, Poeciliidae ,Cyprinidae, Loricariidae می‌باشند. از بین گونه‌های شناسایی شده تعداد ۷ گونه از ماهیان شامل Astronotus *ocellatus*، *Glyptoperichthys gibbiceps*، *Pangasius hypophthalmus*، *Gambusia holbrooki*، *Piaractus brachypomus*، *Carassius auratus* و Parrot fish از ماهیان زینتی می‌باشند.

کلمات کلیدی: دریاچه چیتگر، ماهیان زینتی، فاکتورهای مورفومتریک و مریستیک، تهران.

[Downloaded from ornamentalaquatics.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.24234575.1395.3.2.6.7]

مقدمه

دریاچه مصنوعی چیتگر که دریاچه شهدای خلیج فارس نیز نامیده می‌شود، بزرگ‌ترین دریاچه مصنوعی در خاورمیانه است که در شمال غرب تهران واقع شده و در سال ۱۳۹۱ به بهره برداری رسیده است. وسعت این دریاچه ۱۳۰ هکتار، ارتفاع آن ۱۲۶۰ متر از سطح دریا و در مختصات جغرافیایی N ″۵۰ ′۴۵ °۳۵- ″۴۴ ′۴۳ °۳۵ عرض شمالی و E ″۵ ′۱۲ °۵۱- ″۸ ′۱۴ °۵۱ طول شرقی قرار دارد. طول دریاچه در حدود ۱۶۵۰ متر و عرض آن ۹۰۰ متر بوده و منبع اصلی تأمین آب این دریاچه از رودخانه کن و سالانه به میزان ۲ میلیون متر مکعب می‌باشد. در طول سال به ویژه در فصل تابستان و موقع تعطیلات تعداد زیادی از گردشگران از این دریاچه بازدید نموده و از امکانات تفریحی آن استفاده می‌کنند. از زمان‌های قدیم گردشگری با انگیزه‌های متفاوت صورت می‌گرفت. از جمله شاخه‌های گردشگری اکوتوریسم است (بهرامی،۱۳۸۲). اکوتوریسم سفری است مسؤولانه به مناطق طبیعی، که موجب حفظ محیط زیست و بهبود زندگی مردم محلی گردد. اکوتوریسم در ادبیات فارسی به معنای طبیعت گردی می‌باشد و مبتنی بر مسافرت‌های هدف مند همراه با برداشت‌های فرهنگی و استفاده از جاذبه‌های طبیعی می‌باشد (رضوانی،۱۳۸۰). حفظ تنوع زیستی و ترویج فرهنگ زیست محیطی از اثرات مثبت اکوتوریسم، تخریب محیط و نابودی گونه‌های جانوری وگیاهی از اثرات منفی آن می‌باشد (رهبر،۱۳۷۹). ماهیان زینتی آب شیرین در مناطق مختلفی از جهان وجود دارند. امروزه پرورش و صادرات ماهیان تزئینی برای تعدادی از کشورها به یک تجارت سودآور تبدیل شده است. در کشور ما نیز این صنعت در دهه اخیر رونق زیادی پیدا کرده و تعداد زیادی از افراد در روند تولید،فروش و صادرات آن سهیم می‌باشند (مقدسی، ۱۳۸۱). در کشور ما نیز در سال‌های اخیر ماهیان زینتی مورد توجه بیشتری قرار گرفته و تولید آن افزایش یافته است به طوری که تولید این ماهیان در سال ۱۳۹۳ به ۲۰۴ میلیون عدد رسیده است (سالنامه آماری سازمان شیلات ایران ،۱۳۹۴). مطالعه ماهیان دریاچه چیتگر برای اولین بار در سال ۱۳۹۲ و با اهداف شناسائی، تعیین تنوع گونه‌ای و بررسی پراکنش و فراوانی ماهیان انجام شد.

مواد و روش کار

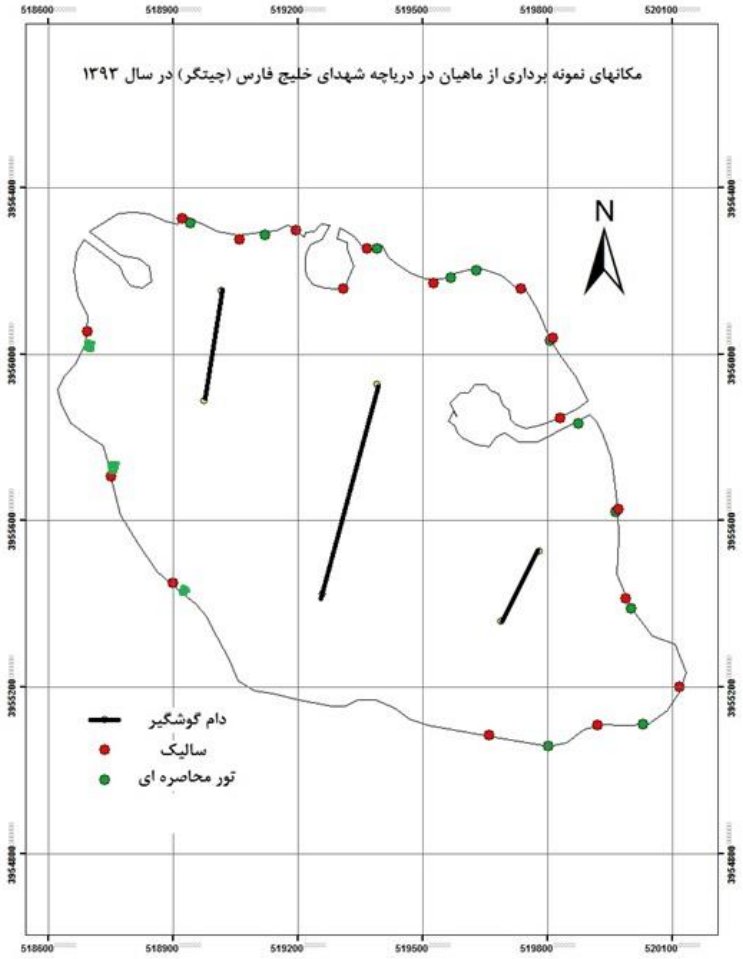
در طول سال‌های ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳و در چهار نوبت از ماهیان دریاچه نمونه‌برداری صورت گرفت. نمونه‌برداری‌ها بوسیله تور گوشگیر، تور پره (شکل ۱) و تور سالیک انجام شد. تور گوشگیر در ۳ ایستگاه با فواصل ۳۰۰ متر و چشمه‌های ۱۵، ۲۰، ۳۰، ۴۰، ۵۰ و ۶۰ میلی‌متر به مدت ۷۲ ساعت از ساعت ۹ صبح در دریاچه مورد استفاده قرار گرفت. تور پره با چشمه ۴ تا ۶ میلی‌متر در نقاطی از ساحل دریاچه مورد استفاده قرار گرفت. از تور سالیک با چشمه ۴ میلی‌متر در تعدادی از نقاط دریاچه جهت صید ماهیان با اندازه کوچک‌تر استفاده گردید (شکل۲). نمونه‌های بدست آمده اغلب به صورت تازه به آزمایشگاه منتقل می‌شدند.در بعضی از موارد نیز نمونه‌ها در محلول فرمالین ۱۰ ٪ تثبیت شدند. در آزمایشگاه پژوهشکده آبزی پروری آب‌های داخلی فاکتورهای مورفومتریک و مریستیک اندازه‌گیری و یا شمارش شده و اطلاعات حاصل از زیست‌سنجی‌ها ثبت گردیدند. سپس با استفاده از منابع معتبر (Berg, 1949; Armantrout, 1980; Kottelat and Freyhof , 2007; Holcik, 1989; Coad, 2015 و وثوقی و مستجیر، ۱۳۸۸) شناسایی نمونه‌ها انجام شده است.

شکل ۱: نمونه‌برداری از ماهیان با تور پره

[Downloaded from ornamentalaquatics.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.24234575.1395.3.2.6.7]

شکل ۲: نقشه مناطق صید ماهیان با استفاده از روش‌های مختلف صید

نتایج

نتایج حاصل از بررسی‌ها نشان داد که در دریاچه چیتگر تعداد ۱۸ گونه ماهی وجود دارد که تعداد ۷ گونه از آن‌ها از ماهیان زینتی می‌باشند (جدول ۱).

جدول ۱: فهرست گونه‌های ماهیان زینتی شناسایی شده در دریاچه چیتگر

خانواده	نام علمی	نام فارسی
Cichlidae	*Astronotus ocellatus*	اسکار
Loricariidae	*Glyptoperichthys gibbiceps*	گربه ماهی رفتگر
Pangasiidae	*Pangasius hypophthalmus*	گربه ماهی سیاه گوش
Poeciliidae	*Gambusia holbrooki*	گامبوزیا
Serrasalmidae	*Piaractus brachypomus*	پیرانا
Cyprinidae	*Carassius auratus*	ماهی حوض
Scaridae	Parrot fish (English name)*	طوطی ماهی

*توضیح: این گونه نام علمی ندارد و با نام عمومی Parrot fish شناخته می‌شود.

[Downloaded from ornamentalaquatics.ir on 2026-11-03]
[DOR: 20.1001.1.24234575.1395.3.2.6.7]

اسکار

گربه ماهی رفتگر

گربه ماهی سیاه گوش

گامبوزیا

پیرانا

ماهی حوض

طوطی ماهی

بحث و نتیجه‌گیری

حدود نیمی از ماهیان آب‌های داخلی از خانواده کپور ماهیان بوده و اغلب این ماهیان خاص آب‌های داخلی کشور ایران و بومی می‌باشند که این موضوع دلیلی بر اهمیت آن‌ها بوده و موضوع محافظت از آن‌ها را به امری ضروری و بسیار مهم می‌نماید (رامین، ۱۳۷۸). خانواده کپور ماهیان یکی از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین خانواده‌های ماهیان بوده و دارای ۱۹۴ جنس و ۲۰۷۰ گونه می‌باشند (Nelson,2006). در این مطالعه نیز بیشترین تعداد گونه‌های ماهی به خانواده کپورماهیان تعلق داشتند به نحوی که از ۱۸ گونه شناسایی شده در دریاچه تعداد ۱۱ گونه متعلق به خانواده کپور ماهیان بودند. به طور کلی ماهیان دریاچه چیتگر را می‌توان به چهار گروه ماهیان بومی، اقتصادی، مهاجم و زینتی تقسیم بندی نمود.۲ گونه سیاه ماهی جزو گونه‌های بومی دریاچه هستند، ۴ گونه کپورماهیان چینی معرفی شده به دریاچه ماهیان اقتصادی را تشکیل می‌دهند، ۵ گونه از آن‌ها مانند تیزکولی جزو ماهیان مهاجم می‌باشند و ۷ گونه دیگر از ماهیان زینتی می‌باشند. گونه‌های زینتی به وسیله گردشگران به دریاچه رهاسازی شده‌اند و می‌توانند دلایل متفاوتی داشته باشد. یکی از مهم‌ترین این دلایل بیمار شدن این ماهیان و یا عدم امکان نگهداری آن‌ها توسط مردم باشد بنابراین جهت زنده ماندن آن‌ها را در دریاچه چیتگر رها سازی می‌نمایند. رها سازی آبزیان به دریاچه توسط مردم اکوسیستم دریاچه را برهم زده و عواقب بدی برای دریاچه خواهد داشت که مهم‌ترین آن رقابت غذائی و امکان شیوع بیماری برای سایر ماهیان دریاچه خواهد بود (Pazooki *et al.*, 2011). یکی از موارد مهم اطلاع رسانی و آموزش به مردم در جهت درک درست از اکوتوریسم و جلوگیری از دخالت و تخریب محیط زیست می‌باشد. بیشترین تعداد ماهی صید شده از گروه ماهیان زینتی متعلق به ماهی حوض می‌باشد و بقیه گونه‌های زینتی در حد انگشت شمار صید شده‌اند.

تشکر و قدردانی

بدینوسیله از حمایت مالی سازمان مهندسی و عمران شهر تهران و شرکت مهندسی آرماتو پردیس و همکاریهای بی دریغ آقایان مهندس رشیدی، مهندس ذوالفقاریان، مهندس عفت منش و

[Downloaded from ornamentalaquatics.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.24234575.1395.3.2.6.7]

مهندس بیات در اجرای این طرح صمیمانه تشکر و قدردانی می گردد.

منابع

بهرامی، الف.، ۱۳۸۲. نقش بوم گردی در معشیت پایدار جوامع محلی و حفظ منابع طبیعی. ماهنامه علمی جهاد ، شماره ۱۵۶

رامین، م.، ۱۳۷۸. شناسایی و تعیین پراکنش باربوس ماهیان ایران. هشتمین کنفرانس سراسری زیست شناسی ایران. صص ۵-۲.

رضوانی، ع.، ۱۳۸۰. اکوتوریسم و نقش آن در حفاظت محیط زیست. مجله اطلاعات سیاسی-اقتصادی. شماره۱۷۳. صص ۲۳۹-۲۳۴.

رهبر، د.، ۱۳۷۹. اثرات زیست محیطی صنعت گردشگری. ماهنامه توسعه مدیریت، شماره ۱۹. صص ۴۷-۳۹.

سالنامه آماری سازمان شیلات ایران، ۱۳۹۴. دفتر برنامه ریزی و بودجه. ۶۴ ص.

مقدسی، آ.، دندانی، ع.، ۱۳۸۱. اطلس رنگی ماهیان زینتی. چاپ کیمیا. ۲۱۲ ص.

وثوقی، غ.، مستجیر. ب.، ۱۳۸۸. ماهیان آب شیرین. انتشارات دانشگاه تهران. ۳۱۷ص.

Armantrout, N.B., 1980. The freshwater fishes of Iran. Ph.D. Thesis, Oregon state university. Corvallis, Oregon. 472P.

Berg, L.S., 1949. Freshwater Fishers of USSR and Adjacent countries – Vol.1.543P.

Coad, W.B., 2015. The freshwater fishes of Iran, Available on www.Brian Coad.com

Holcik, J., 1989. The Freshwater Fishes of Europe Vol. 1.447P.

Kottelat, M., Freyhof, J., 2007. Handbook of European freshwater fishes. Publications Kottelat, Cornol and Freyhof, Berlin. 646 P.

Nelson, J., 2006. Fishes of the world. 4 the edition. John Wiley and sons.Inc.624P.

Pazooki, J., Tajbakhsh, F., Masoumian, M., 2011. Parasitic Infection of an Endemic Fish (*Blicca bjoerkna*) and an Exotic Fish (*Hemiculter beucisculus*) in Anzali Lagoon, Caspian Sea, Iran. Iran J Parasitol. 6 (3), 66–73.

[Downloaded from ornamentalaquatics.ir on 2026-11-03]

[DOR: 20.1001.1.24234575.1395.3.2.6.7]